

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ПРИНЦИПИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мантуленко О. О.

В статті досліджуються педагогічні умови та принципи розвитку творчих здібностей молодших школярів, розкривається специфіка діяльності вчителя в умовах сучасного розвитку початкової освіти.

The pedagogical conditions and principals of the development of young schoolchildren's facilities are investigated in the article. The specific features of a teacher's activity in the conditions of the modern development of educational system are viewed.

На сучасному етапі розвитку науки, коли постійно зростає обсяг науково-технічної інформації, суспільству потрібні всебічно розвинені та підготовлені до життя і праці люди. Потреби суспільства ставлять підвищені вимоги до вдосконалення шкільної освіти, адже формування особистості з активним, самостійним, творчим мисленням починається з навчання у початковій школі.

У “Законі України “Про освіту” зазначено, що основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства є освіта, мета якої – “всебічний розвиток людини як особистості, виховання високих моральних якостей, збагачення інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу” [1, с. 1].

Більшість людей мають потенціал до розвитку творчих здібностей, але найбільша можливість їх розвитку може бути реалізована в дитячому віці. Багато вчених зауважують, що найбільш впливовими є соціальні фактори, що здатні підвищувати розвиток здібностей і прагнення учнів до творчої діяльності. Творчі особистості відносяться до своєї праці як до улюбленого заняття, оскільки спостерігається зацікавленість учнів діяльністю і прагнення досягти мети. Зацікавленість і цілеспрямованість стають основними мотивами пізнавальної діяльності. Для того, щоб мотивувати учнів до творчості, необхідно створювати певні педагогічні

умови. Постійне оцінювання результатів діяльності, обмеження вибору змісту діяльності згубно впливають на мотивацію.

Учень, що проявляє творчі нахили, діє за своїми правилами, які доцільно не обмежувати. Яким би не було завдання (підготовка маленької доповіді, самостійне складання задачі) воно стає тоді творчим, коли в нього вноситься щось своє. У такого учня можуть бути середні результати навчання серед однолітків, але досить часто спостерігаються його вміння пропонувати яскраві ідеї і здатність до синтезу: поєднання попереднього досвіду з можливістю реалізації нових ідей. Він віддає перевагу вигадуванню свого оповідання, пропонує його оригінальний зміст чи появу нових героїв.

Творчості сприяють деякі особистісні якості, що притаманні учням. Це: терпимість до невизначеності ситуації, самомотивація, здатність ризикувати і терпіти невдачі. Необхідними умовами для розвитку творчих здібностей в людині є відсутність у неї відчуття страху та жорстких стереотипів спілкування у дитинстві. Залучення молодших школярів до участі в різних проєктах: написання казок, їх ілюстрація, створення робіт в різних жанрах художніх ремесел (вироби із соломки, виготовлення іграшок з глини тощо) сприяє розвитку творчих здібностей учнів.

Необхідно заохочувати учнів за нетрадиційні, неочікувані питання. Доцільно разом з учнями обмірковувати можливі варіанти відповіді на питання, що не мають єдиної правильної відповіді, спонукати їх до самостійного пошуку відповідей у книжках, обговорювати з однолітками. Знайомство молодших школярів з різними галузями людської діяльності, присутність їх на різноманітних культурних заходах (походи в художні музеї, на виставки, відвідування творчих майстерень та ін.) також необхідна умова розвитку творчості учнів.

У ході навчання необхідно усунути внутрішні перешкоди учнів до пізнавальної діяльності. Будь-які міркування учня заслуговують на те, щоб їх висловити і обговорити. Важливо завжди різні ідеї зустрічати доброзичливо. Потрібно утримуватися від негативних оцінок. У такому випадку в школярів буде виникати набагато більше ідей, більше часу і

уваги він буде приділяти вільному розмірковуванню. А головне: учень не буде боятися висловлювати свої ідеї перед однолітками і дорослими. Необхідно показувати молодшим школярам можливості використання метафор і аналогій, оскільки вони спонукають до образного мислення, поєднують в собі випадковість при створенні образу та кмітливість при включенні образу в розв'язання творчої задачі.

Учитель завжди має підтримувати живу уяву (фантазії учня можуть стати фундаментом творчого мислення). Учню необхідно пам'ятати про "дисциплінованість уяви" (потрібна воля для появи ідей, їх критичного перегляду і відкидання частини ідей). Учитель повинен розвивати в учнів сприйняття, чуттєвість до оточуючого його середовища, спостережливість. Необхідно допомагати учням бачити загальну спрямованість творчої діяльності, тобто, він має навчитися оцінювати свої досягнення, творчі можливості. Інакше творча діяльність буде сприйматися учнями як розвага. Для цього педагог має розвивати критичне мислення учнів.

Необхідною умовою розвитку творчих здібностей учнів є використання вчителем індивідуального способу організації навчально-виховної роботи. Це надає можливість диференціювати технічні та технологічні завдання, враховуючи існуючі інтереси учнів, їх нахили та рівень підготовленості до творчої діяльності. Якщо завдання відповідають особистісним особливостям учнів, вони докладають багато фізичних і інтелектуальних зусиль, спрямованих на розв'язання творчого завдання.

Цілеспрямована творча праця самого педагога позитивно впливає на розвиток пізнавального інтересу учнів, виявлення їх творчих здібностей.

Вивчаючи систему педагогічної діяльності з формування творчої учнівської особистості, В. Герашенко відмічає: "У зв'язку з обмеженими можливостями учителя щодо організації творчої праці з урахуванням інтересів кожного школяра під час уроку, в роботі над виготовленням виробів треба залишати місце для самостійного вибору ними як виробу, так і технології його виготовлення" [2, с. 17].

Самостійний вільний вибір учнів активізує їх діяльність і підвищує її результативність.

Г. Терещук, розробляючи дидактичні основи індивідуального підходу до учнів, виділяє певні принципи індивідуалізованого навчання, що впливають на активізацію пізнавальної діяльності учнів та сприяють розвитку творчих здібностей. До цих принципів він відносить:

1. Принцип “відкритого навчання”, який визнано основним стратегічним шляхом до формування індивідуальності учня. Дослідник відмічає: “В методиці навчання відкритість полягає, перш за все, в зменшенні регламентованої діяльності вчителя і наданні учням можливості самостійно обирати навчальні завдання” [3, с. 37]. При створенні умов для навчання учнів в індивідуальному стилі зростає роль саморегуляції їх самостійної діяльності. Автор пропонує такі варіанти індивідуальної навчальної діяльності учнів:

– незалежне навчання, при якому учень самостійно обирає як навчальний матеріал, так і спосіб його вивчення; вчитель має виконувати роль консультанта;

– самокероване вивчення: конкретні цілі та навчальний матеріал визначає вчитель, спосіб його засвоєння обирає учень;

– використання спрямованої на учня програми (учень може обрати навчальний матеріал і час його вивчення, а спосіб засвоєння – визначається вчителем);

– учень сам визначає всі наступні умови або їх частину: навчальний матеріал, послідовність його вивчення, темп, самооцінку, вибір мети.

Ці прийоми використовують, як доповнення до звичайної обов’язкової навчальної роботи лише для частини учнів.

2. Принцип “збагачення” – це поповнення стандартної, однакової для всіх учнів програми. Цей принцип передбачає включення до змісту предмета нових тем з метою розширення знань і вмінь учнів або поглиблення знань учнів за рахунок виконання складніших завдань без введення нових тем.

Г. Терещук підкреслює: “Збагачення вважається найуніверсальнішим засобом індивідуалізації, оскільки його можна використовувати в усіх без винятку школах і класах” [3, с. 37]. Завдання на збагачення дають

переважно для добровільного вибору учнями, що швидко засвоїли програмний матеріал і в них залишився вільний час.

3. Принцип випереджаючого вивчення навчального матеріалу, який реалізується при наявності в класі учнів, у яких темп досягнення високих результатів у навчанні значно вищий за середній. Використання цього принципу надає можливість учням швидше закінчити вивчення теми чи розділу, щоб звільнити час для вивчення інших тем і задоволення своїх пізнавальних інтересів. Поєднання випереджаючого навчання з так званим “незалежним навчанням” надає учням свободу самостійної роботи за індивідуальною програмою відповідно до їх інтересів, обдарувань і власних нахилів до певних видів діяльності.

4. Принцип “заміни” протилежний принципу “збагачення”. Він передбачає виключення з змісту навчання окремих другорядних тем через низький рівень просування учня у навчанні і за рахунок цього звільненого часу спрямувати його роботу на вивчення ключових тем, які він не встигає засвоїти.

5. Принцип “алгоритмізації” дозволяє використовувати алгоритми для досягнення прискореного засвоєння учнями послідовності виконання нормативно визначених дій за рахунок створення в їхній уяві узагальненого образу цілісного технологічного процесу. Використання інструктивної інформації, що складена з чіткої алгоритмічної послідовності, дає змогу значною мірою скоротити час на її читання і тим самим звільнити його для самоконтролю за точністю виконання певної роботи. Визначення правильності виконання завдання задовольняє учня, робить його працю цікавою і неодноманітною. Робота, яка сприяє задоволенню, відчуттю успіху, активізує пізнавальну діяльність учнів, розвиває в них творчі здібності.

6. Принцип інтенсифікації початкової стадії формування сенсомоторних навичок відіграє важливу роль у прискоренні опанування складними вміннями, що базуються на вже існуючих практичних навичках.

Вказівки різного типу, мета яких – дати учням установку на більш глибоке осмислення дій і рухів перед початком тренувальних вправ,

значно підвищують інтенсивність формування трудових дій. Необхідною умовою усвідомлення того, як треба виконувати вправу, є поелементний аналіз рухових дій. Відомо, що усвідомлена дія автоматизується значно швидше, ніж не усвідомлена.

За допомогою конкретних дидактичних засобів, що відповідають тому чи іншому принципу, здійснюється зовнішній педагогічний вплив на учня як суб'єкта діяльності. Використання цих принципів на уроках допомагає вчителю розвивати творчі здібності молодших школярів.

Педагогічна робота з розвитку в учнів творчих здібностей є важливою умовою їх всебічного розвитку. Активізація навчальної діяльності школярів також є основною умовою формування необхідних мотивів для її здійснення. Навчальна діяльність під керівництвом учителя, має переходити на самоуправління, що є важливою умовою розвитку творчої пізнавальної діяльності учнів.

Самостійна навчальна діяльність учнів відбувається на основі усвідомлення ними своїх задач і технології виконання.

Необхідною умовою розвитку творчих здібностей учнів є підвищення їх уваги до кожного навчального предмету. Зміст основ наук, використання міжпредметних зв'язків є тим фактором, що здатний збуджувати, підтримувати та закріплювати пізнавальний інтерес учнів до навчання, робити його стійкою властивістю особистості, розвивати творчість школярів.

Ю. В. Шаров та Е. М. Кузьміна, досліджуючи принцип важливості змісту знань у формуванні пізнавальних інтересів, підкреслюють: "Учитель повинен ясно уявляти, який навчальний матеріал особливо важливий для школярів і як можна стимулювати розвиток їх пізнавальних потреб" [4, с. 43].

Навчальний матеріал повинен відповідати на питання моралі, цілей життя, які цікавлять учнів молодшого віку. Інтерес для учнів представляють як теоретичні знання, так і знання, що використовуються в практичній діяльності. Важливий для молодших школярів той матеріал, який є для них новим, впливає їх уяву, змушує дивуватися, дає можливість

в знайомому бачити нове, розвиває розумові здібності, вольові риси особистості, а головне – творчі здібності учнів.

Чим ширше обсяг знань учня, тим частіше в нього виникає інтерес до творчого пізнання. Тому важливою умовою розвитку творчих здібностей в учнів є використання на уроках такого матеріалу, що здатен задовольнити ті чи інші потреби особистості, зробити навчання цікавою, привабливою діяльністю. Усвідомленню важливості навчального предмету сприяє високий теоретичний рівень його викладання вчителем та уміння показати його значення для життя школяра.

Таким чином, для розвитку в молодших школярів творчих здібностей вчитель повинен заохочувати самостійні позитивні думки та дії учнів. Не заважати бажанням учнів робити щось по-своєму. Необхідно поважати точку зору школярів, якою б вона не була (не пригнічувати її своїм “правильним” відношенням до світу).

Учитель повинен пропонувати учням більше робити вільних малюнків, словесних, звукових, тактильних і смакових образів, цікавих рухів та інших несподіваних творчих проявлень в ході занять. Діяльність учителя має бути без оцінювання досягнень певних результатів дитячої творчості. Тобто не можна використовувати явної системи оцінювання продуктів діяльності учня, обговорювати окремі змістовні моменти цих робіт, не порівнювати з іншими учнями, а тільки з ним же самим, з його минулим досвідом і новими досягненнями. Вчитель повинен іноді грати разом з учнями в якості рядового учасника процесу, разом творити і разом радіти. Не нав'язувати учням свою програму образів та дій, манеру мислення, свою віру, а навпаки, намагатися зрозуміти логіку уяви молодших учнів. Необхідно велику увагу приділяти організації творчого процесу коли створення нового, оригінального потребує підтримки з боку вчителя.

У ході спілкування необхідно створювати позитивну емоційну атмосферу, тобто зберігати бадьорість, спокійну зосередженість і радість при успішній спільній роботі, вірити в свої сили і в можливість кожного учня. Використання всіх умов у розвитку творчих здібностей учнів

сприятиме успішному формуванню високоморальних, інтелектуальних, культурних якостей особистостей.

Література:

1. Закон України. Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про освіту". – К.: 1996. – 36 с.
2. Геращенко Г. Система педагогічної діяльності з формування творчої учнівської особистості // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 1. – С. 16-18.
3. Терещук Г. З досвіду організації розв'язування технічних задач на уроках трудового навчання в середній школі // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 1. – С. 5-8.
4. Шаров Ю. В., Кузьміна Э. М. Осознание учащимися значимости знаний – условие формирования их познавательных интересов // Советская педагогика. – 1974. – № 6. – С. 41-49.

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ МАЙБУТНІМИ ПЕДАГОГАМИ

Пруняк В. В., Пруняк Л. М.

У статті розглядаються деякі шляхи активізації механізмів сприйняття навчальної інформації майбутніх учителів на лекційних заняттях.

The article deals with some means of activation technic of educational information perception for a future on lectures.

Останнім часом досить часто доводиться чути, що студенти втратили інтерес до навчання, недопитливі, не цікавляться новинками науки і техніки, не читають художньої літератури тощо. Статистичні дані свідчать, що практично кожен четвертий студент не має сформованого ідеалу майбутнього спеціаліста. І не останню роль у цій ситуації відіграє стиль викладу навчального матеріалу, переважання лекцій інформативного типу з нульовою емоційністю і наочністю, відсутність чітких завдань сприйняття матеріалу, настанов студентам щодо формулювання висновків та узагальнень і т. п. Наші спостереження дають підстави стверджувати,